

Mehmet Cemil Bilsel (1878-1949)

Türk Siyasetçi, İlim Adamı, İstanbul Üniversitesi Rektörü, Hukukçu, VII. ve VIII. Dönem Samsun Milletvekili.

Mehmet Cemil (Bilsel) 1878'de (H. 1295/R. 1294) Şam'da doğdu. Babası Manastır vilayeti mektupçuluğu (1893-1896), İlbasan (1896-1899), Çankırı (1899-1904) ve Sinop (1904-1905) valiliklerinde bulunan Ahmed Kadri Bey, annesi Emine Hanım'dır. Babasının görevi sebebiyle Manastır Mekteb-i İdadisinde eğitim alan Mehmet Cemil Bey, buradan pekiyi derece ile mezun oldu. 1899'da 21 yaşında Hâriciye Nezâreti Tercüme Odasına memur olarak tayin edildi.

M. Cemil Bey, memuriyetinin yanında İstanbul Hukuk Mektebinde (Hukuk Fakültesi) devam ettiği yüksek öğrenimini 1903'te tamamladı. Mezuniyetinden sonra Bâb-ı Âlî Âmedî-i Divân-ı Hümâyûn kalemine atandı. Bu görevini sürdürürken ek bir görev olarak 1908'de İstanbul Hukuk Mektebi'nde Hukûk-ı Düvel hocalığı yaptı. 1909'da Evkaf Nezareti Emlâk Müdürlüğü muavinliğine, 1910'da Memurin Müdürlüğüne ve bir yıl sonra da mektupçuluğa tayin edildi. Mektupçuluğun lağvı üzerine Emlak Müdürlüğüne bilahare Suriye Evamir Müdürlüğüne nakledildi. 29 Temmuz 1914'te Şam Evkaf Müdürlüğüne getirildi.

I. Dünya Savaşı başladığında Bahriye Nazırı Cemal Paşa 4. Ordu Kumandanı olarak Suriye'ye atandı. Cemal Paşa bölgede bir yandan ayrılıkçı Arap milliyetçiliğine karşı etkili bir mücadele verirken diğer yandan bölge halkının devlete bağlılığını güçlendirici bazı adımlar attı. Eğitim alanındaki en büyük girişim 1915 yılında Kudüs'te Selâhaddîn Eyyûbî (Salâhiyye) Külliye-i İslâmiyyesi'nin kurulması oldu.

Kudüs Selâhaddîn Eyyûbî Külliyesinin/Medresesinin kurucularından olan ve aynı zamanda ilk müdürü olarak görevlendirilen Şeyh Abdülaziz Çâviş, Panislamist ve Osmanlıcı düşüncelerin önde gelen isimlerindendi. Abdülaziz Çâviş'in külliye müdürlüğüne atanmasından sonra Cemal Paşa ile aralarında bir takım anlaşmazlıklar yaşandı. Cemal Paşa, Şeyh Abdülaziz'in kendisinden bağımsız hareket etmesinden rahatsızdı. Ayrıca Çâviş'in Panislamist fikirleri ile Cemal Paşa'nın bölgede uygulamaya çalıştığı politikalar arasında farklılıklar bulunmaktaydı. Bunun üzerine Hukuk Mektebinden mezun olup eğitim işlerinde tecrübesi olan Şam Evkaf Müdürü Mehmet Cemil Bey, Selâhaddîn Eyyûbî Medresesi Müdürlüğüne tayin edildi. Mehmet Cemil Bey, bu dönem belgelerinde Cemil en-Neyyâl ve Neyyâlzade olarak da anılır. 25 Şubat 1915'te kendisine görevi tebliğ edilerek kısa süre içerisinde Kudüs'e ulaşması istendi. Külliyenin idaresi uhdesinde kalmak üzere 27 Şubat 1915'te Kudüs Evkaf Müdürlüğüne de tayin edildi.

Şeyh Abdülaziz Çâviş yaşanan gelişmeler karşısında Selâhaddîn Eyyûbî Külliyesi Müdüriyetine iadesi için harekete

geçti. Ancak kendisinin 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa tarafından istenmediği açıktı. Enver ve Talat Paşalar ise Panislamist amaçlarla kurulduğunu düşündükleri külliye'nin müdürlük görevi için Çâviş'i desteklemekteydiler. 1915 yılı Nisan ayı ortalarına kadar konuyla ilgili yazışmalar devam etmekle birlikte Cemal Paşa'nın net tutumu üzerine Çâviş'in göreve dönme talebi Talat Paşa tarafından uygun görülmedi. Böylece Mehmet Cemil Bey külliye'nin müdürlüğü görevini yürütmeye devam etti.

M. Cemil Bey'in görev yıllarında külliye'nin önemli ziyaretçileri oldu. 1915 Mart ayında Çanakkale Cephesinde deniz zaferi kazanılmıştı. Ancak devam eden I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti için stratejik öneme sahip olan Orta Doğu Arap coğrafyası üzerinde kısmen işgallere başladı. Bu durum karşısında Harbiye Nazırı ve Başkumandan Enver Paşa, İkinci Kanal Harekatı öncesinde yanında 4. Ordu Komutanı ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa, devlet adamları, ilim adamları, gazeteciler ve edebiyatçılardan oluşan bir heyetle birlikte Halep, Şam, Lübnan, Filistin ve Hicaz'ı kapsayan resmi bir gezi düzenledi. Söz konusu ziyaretin amacı, Çanakkale Cephesinde kazanılan zaferlerin oluşturduğu pozitif atmosferden yararlanarak bölge halkı ile Osmanlı Hükümeti arasındaki bağları güçlendirmektir.

Heyet, Filistin topraklarındaki ilk ziyaretini 25 Şubat 1916'da Yafa şehrine gerçekleştirdi. Ardından Kudüs'e geçildi. Enver ve Cemal Paşalar şehri ziyarete Kutsal Kaya'dan başladı. Sonra şehrin ileri gelenleriyle birlikte Mescid-i Aksa Camiine gidildi. İki komutan Harem-i Şerif'i ziyaret ettikten sonra Selâhaddîn Eyyûbî (Salâhiyye) Külliyesine doğru yola koyuldu. Heyeti okul müdürü Mehmet Cemil Bey, öğretmenler ve öğrenciler karşıladı. Aynı zamanda Kudüs Vakıfları Müdürü de olan Cemil Bey günün anlam ve önemine dikkat çeken Türkçe uzunca bir konuşma yaptı. Ardından nutkun Arapçası da okundu. Törende ayrıca öğrencilerden biri önce Türkçe bilhale Almanca bir şiir okudu. Son derece etkileyici bir karşılama töreni olmuştu. Medrese ziyaretçilerde adeta Berlin'deki bir Alman okulu intibai uyandırmıştı. Törenin ardından iki komutan Davut Nebi makamını ve Kıyamet Kilisesini ziyaret etti. Bilhale heyet Amman'a doğru yola çıktı.

M. Cemil Bey, Evkaf Müdürlüğü ve Selâhaddîn Eyyûbî (Salâhiyye) Külliyesi Müdürlüğü görevlerinin yanında 7 Mayıs 1917'de Kudüs müstakil mutasarrıfı Münir Bey'in mazeret izni beyanı sonrasında onun yerine Kudüs Mutasarrıflığına vekaleten atandı. 3 Haziran 1917'de Urfa Mutasarrıfı İzzet Bey, Kudüs Mutasarrıflığına atanınca bu görevi sona erdi. Kudüs 1917 yılı Aralık ayında İngiliz kuvvetleri tarafından işgal edildi.

Mehmet Cemil Bey, 1918'de Batum'un anavatana katılması sürecinde Batum mülkî idaresine memur edildi. Batum'da mutasarrıf vekili olarak görev yapan Hamid Bey, Şark Orduları Grubu Kumandanı Vehib Paşa ile anlaşamamaktaydı. Bu sebeple 1918 yılı Mayıs ayı ortalarında Batum'u terk ederek İstanbul'a gitti. Bunun üzerine Mehmet Cemil Bey vekâleten mutasarrıf olarak atandı. Dahiliye Nezareti Müsteşarı Abdülhâlik (Renda) Bey'in (sonradan TBMM Reisi) idare ettiği Batum, Kars ve Ardahan'da yapılan plebisit (halk oylaması) görevinde çalışarak bu şehirlerin ülkeye katılması hususunda azami gayret gösterdi. Batum 14 Eylül 1918 tarihli kararname ile vilayet yapıldı. Bu sırada Batum mutasarrıf vekilliğini yürüten Cemil Bey, 2 Ekim 1918'de bu göreve asaleten atandı. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti, Batum'dan çekilmek zorunda kaldı. Şehir 24 Aralık 1918'de İngilizler tarafından işgal edildi. Batum mülkî idaresi 30 Aralık 1918'de İngilizlere devredildi. Bunun üzerine şehirdeki Türk mülkî memurlarının İstanbul'a dönmeleri emredildi. Belgelerden anlaşıldığı üzere Cemil Bey 31 Mart 1919'da mutasarrıflık görevinden resmen azledildi. 11 Aralık 1919'da Maraş Mutasarrıflığına tayin edildiyse de Fransızların itirazı üzerine buraya gidemedi ve İstanbul'a dönmek durumunda kaldı.

Mehmet Cemil Bey, İstanbul'a döndükten sonra 18 Nisan 1920'de vekâleten, 27 Kasım 1920'de asaleten Mekteb-i

Mülkiye Hukûk-ı Amme müderrisliğine, 1921'de ise Dârülfünûn (İstanbul Üniversitesi) Hukuk Şubesi (Fakültesi) Hukûk-ı Düvel (Devletler Umûmî Hukuku) müderrisliğine getirildi. Dârülfünûn'daki derslerinin çokluğu sebebi ile bir tercih yapmak durumunda kaldı ve 1 Eylül 1924'de Mülkiye Mektebindeki görevinden ayrıldı. 1924'te ek görev olarak ve Bakanlar Kurulu kararı ile Lozan Antlaşmasına göre kurulacak olan "Muhtelit Hakem Mahkemeleri Türk Hakemliği"ne tayin edildi.

1925'te Ankara Hukuk Mektebini (Hukuk Fakültesi) kurmak üzere Mekteb Reis Vekilliğine (Dekan Vekilliğine) ve Devletler Umûmî Hukuku Profesörlüğüne getirildi. Dokuz yıl bu görevi yürüttükten sonra İstanbul Üniversitesinin kurulması üzerine 10 Haziran 1934'de bu Üniversitenin Rektörlüğüne ve Devletler Umûmî Hukuku Ordinaryüs Profesörlüğüne naklen tayin edildi.

M. Cemil Bey, Rektörlük görevi sırasında aktif bir çalışma içinde idi. Kütüphanelerin eksikliklerini tamamladı, ders kitaplarının sayısını arttırdı. Fakülte mecmuaları yayınlanmaya başladı, araştırmalar gelişti. Cemil Bey zamanında İktisat Fakültesi ve Pedagoji Enstitüsü kuruldu. Tıp Fakültesine ve Fen Fakültesine ait çeşitli binalar inşa edildi. Haseki'de doğum, tedavi, Cerrahpaşa'da cerrahi ve göz kliniklerinin temelleri atıldı, Gureba'da otuz sene tütün deposu olarak kalmış olan en modern klinikler yenilendi. Cemil Bey'in rektörlüğü zamanında Hükümet yeni binaların yapımını ve eski olanların ise onarımını destekledi.

Cemil Bey, Üniversitenin gelir kaynaklarını artırmaya çalışmaktaydı. Bu anlamda 20 Eylül 1940'da Prens Fatma İsmail Vakfından Üniversiteye ait hisselerin geri alınması konusunda bir çok girişimde bulunuldu. Ancak konu halledilemedi. Sorunun sulh yoluyla halledilmesi için Cemil Bey'den bir rapor hazırlanması istendi. Bunun üzerine Cemil Bey Kahire'ye giderek konuyu yerinde inceledi. Hazırlanan rapor Maarif Vekaletine ve ardından Hariciye Nezaretine iletildi. Fakat olumlu bir sonuç alınamadı.

Cemil Bey, rektörlük görevini yürütürken bazı talihsizlikler de yaşadı. 28 Şubat 1942'de Fen Fakültesinde bir yangın çıktı. Cemil Bey bundan çok müteessir oldu. Yangının karşısında "evi yanan bir baba üzüntüsüyle" ağladı. Ancak ertesi sabahtan itibaren "yeni evini" inşaya koyuldu. Üniversite konferansları, Üniversite haftaları, açılış törenleri Cemil Bey tarafından teamül haline getirildi.

Mesai konusunda son derece titiz davranan Cemil Bey'e göre görev sırasında bir dakika ihmal bile günahı. Cemil Bey derslerinde, önce bir mevzunun ilmî esaslarını anlatır, sonra konuyla ilgili tarihî olayları tahlil eder, Türk milletinin tarihindeki benzer vakalarla mukayesesini yapardı. Bu şekilde her ilmî konunun millî cephesini en canlı şekilde açıklayarak dinleyicilerinin ve talebesinin şuuruna tam olarak yerleştirirdi. Örneğin devletin hâkimiyetini kısıtlayan yabancı imtiyaz ve kapitülasyonların dayandığı esasları anlattıktan sonra, Türk tarihinde bu muafiyet ve imtiyazların ne şekilde Türk milletinin zararına olarak geliştiğini, milletin asırlarca bundan ne büyük zararlar gördüğünü ve ıstırap çektiğini ayrıntıları ile anlatırdı.

Görevinin 30. yılında kendisi için bir armağan kitabı hazırlandı. "Tedris Hayatının Otuzuncu Yıl Dönümü Hatırası Olmak Üzere Üniversite Rektörü ve Hukuk Fakültesi Prof. Dr. Cemil Bilsel'e Armağan" adlı müşterek eser Cemil Bey'i son derece mutlu etmişti. Dokuz yıl on iki gün İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü görevinde kaldıktan sonra 22 Haziran 1943'de 65 yaşında yaş haddinden emekliye ayrıldı. Cemil Bey emekliliğe ayrıldıktan sonra Harp Akademisinde de hocalık yaptı.

M. Cemil Bilsel, emeklilik sonrası 1943 yılı Ağustos ayında yapılan ara seçimlerde CHP'den VII. Dönem Samsun

Mebusluđuna seçildi. 6 Eylöl 1943'te meclisteki görevine başladı. Mebusluk görevi VIII. dönemde de devam etti. Cemil Bey devlet adamlığı ve akademik görevlerinde olduğu gibi siyaset alanında da aktif roller üstlendi. San Francisco'da 25 Nisan 1945'te toplanan Birleşmiş Milletler Konferansına Türk Hükümetini temsil etmek üzere Dışışleri Bakanı Hasan Saka'nın başkanlığı altında Ahmet Şükrü Esmer, Sinan Devrin ve Hazmı Atıf Kuyucak'la birlikte müşavir olarak katıldı. Cemil Bilsel ve arkadaşları 25 Haziran 1946'da Birleşmiş Milletler Türk Derneđi'ni de kurdu.

Cemil Bilsel, Mecliste çeşitli soru önermeleri vererek aktif bir meclis hayatı geçirdi. Örneğin Spitzberg takımadalarına ait Sovyet teklifi ve bunun Montreux Boğazlar Sözleşmesine zararı konusunda basında çıkan iddialar üzerine harekete geçti. 24 Ocak 1947'de Dışışleri Bakanı Hasan Saka'nın cevaplama isteğiyle bir soru önermesi verdi. Keza 2 Haziran 1947'de ise hava seferlerinin düzenlenmesi hususunda Hükümetçe ne düşünöldüğu hakkında Ulaştırma Bakanı Şükrü Koçak'a sözlü soru önermesi verdi.

Cemil Bilsel, havacılık hususunda gayretli çalışmalara imza attı. Milletvekilliđi döneminde Türk Hava Seyrüsefer Kanunu teklifini hazırladı. Bilgi birikiminin bir göstergesi olarak kanunun kapsamlı gerekçesi ve 170 madde ve 4 ek madde halinde kanun tasarısını bizzat kaleme aldı. Cemil Bey bu kanunun mevcut şartlarda gerekli olduğunu düşünüyordu. Çünkü 7 Aralık 1944'te Şikago'da Milletlerarası Sivil Havacılık Sözleşme ve Antlaşmaları imzalanmıştı. Üstelik Türkiye'de de Milletlerarası Hava Seferleri başlamıştı. Diğer yandan ülkenin Milletlerarası Hava Seferleriyle ilgili mevzuatı bulunmamaktaydı. Ancak C. Bilsel'in bu konudaki girişimi sonuçsuz kaldı. Bunun üzerine C. Bilsel pes etmeyerek Ulaştırma Bakanına havacılık ile ilgili mevzuat eksikliğinin doğurabileceği sorunları önleme hususunda hükümetin ne düşündüğüne dair soru önermesi verdi.

C. Bilsel, 1944 yılında TBMM Hariciye Encümenine, 1945-1948 yılları arasında ise Dışışleri Komisyonu üyeliğine seçildi. On beş defa Türk delegesi olarak milletlerarası toplantılara katıldı. Amerika Birleşik Devletleri Devletler Hukuku Cemiyetine, Lahey Daimî Hakem Divanına üye seçildi. Lozan Barış Konferansında ve Bozkurt-Lotus davasında müşavir olarak görev yaptı.

26 Nisan 1948'de Fransa'nın Toulouse şehrinde önlü spritüalist hukukçu Maurice Hauriou'nun meşhur ettiği Toulouse Üniversitesi tarafından Cemil Bilsel, Sıddık Sami Onar ve Tahir Taner'in bulunduğu üç profesöre Fahrî Hukuk Doktorluđu (Dr. Honoris Causa) unvanı verildi. Törende Türk-Fransız dostluğuna verilen kıymet gösterildi. C. Bilsel, Fransa'da meşhur Beynelmiele Devletler Hukuku Enstitüsünde doktor unvanı alan ilk Türk bilim adamı oldu.

Cemil Bilsel 2 Eylöl 1949 Cuma günü akşamı Ankara - Yenişehir'deki evinde "Hava Hukuku" adlı eseri üzerine çalışırken hayatını kaybetti. Cenazesi 4 Eylöl 1949 Pazar günü Hacıbayram Camiinde yapılan dinî törenle Cebeci Mezarlığına defnedildi. Temyiz Reislerinden Asım Lostar'ın kızı Dürnev Hanım'la evli olan C. Bilsel'in Nilüfer İmre ve Emine Abaođlu adlı iki kızı vardı. Cemil Bey, Arapça ve Fransızca bilmekteydi. M. Cemil Bilsel'in rektör olarak görev yaptığı İstanbul Üniversitesi'nin Fatih ilçesinde bulunan yerleşkesinde adının verildiği bir konferans salonu bulunmaktadır.

Mehmet Cemil Bilsel'in araştırma ve inceleme eserlerinden bazıları řu şekildedir;

-Atatürk Yaptıklarıyla Anlattıklarıyla Büyüktür, Maarif Matbaası, İstanbul 1939, ss. 169-174.

-Birleşmiş Milletler, San Fransisko alışmaları, Kenan Basimevi; İstanbul 1946; 297 s.

-Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti), Matbaa-i Ahmed İhsan, İstanbul 1340/1924; 2+254 s.

- Cemiyet-i Akvam'a Müzaharat Cemiyeti**, Matbaa-i Ahmed İhsan, İstanbul 1339/1923, 42 s.
- Cemiyet-i Akvam'a Müzâheret Cemiyetleri Beynelmilel İttihadı; Lion Sekizinci Kongresine Âid Rapor**, Matbaa-i Ahmed İhsan, İstanbul 1340/1924, 64 s.
- Devletler Hukuku (1. Kitap)**, Kenan Basımevi, İstanbul 1941; 34+356 s.
- Devletler Hukuku (3. Kitap; Devletlerarasında Andlaşmalar)**, , Matbaacılık TAŞ., İstanbul 1936; 406 s.
- Devletler Hukuku** (Giriş; 2. Basım), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Kenan Basımevi, İstanbul 1940, 311 s.
- Devletler Hukuku Mu? Devletlerarası Hak Mı ?** İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1940 (İstanbul : Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası), 631-644, 725-736. ss.
- Devletler Hukukunda Evrensel, Özel Telâkkiler ve Ulusal Mektepler**, Hukuk İlmini Yayma Kurumu, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara 1939, 30 s.
- Dünya Barış Buhranında Boğazlar**, Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, İstanbul 1939, 16 s.
- Dünya Nizamı**, Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, İstanbul 1942, 18-27 s.
- Dünya Yolu**, Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, İstanbul 1942, 12 s.
- Hukûk-ı Düvel (2. Kitap, Devletler Arasında Müsavat, Devlet Reisleri, Hâriciye Vekilleri, Elçiler, Konsoloslar)**, Hukuk Mektebi Mat., Ankara 1934; 346 s.
- Hukûk-ı Düvel (Devletler Umûmî Hukuku)**, İstanbul, Darülfünun Matbaası; 1341/1925, 255 s.
- İstanbul Üniversitesi Tarihi**, Kenan Basımevi; İstanbul 1943, 168 s.
- Lozan**, (2 cild) İstanbul 1933.
- Milletlerarası Hava Hukuku**, 1. C, Akgün Basımevi; İstanbul 1948, XIV+462 s.
- Milletlerarası Hava Hukuku**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İsmail Akgün Matbaası, C. 1, İstanbul 1948, 462 s.
- Milletlerin Hukuki Hayatı Serisinden Türkiye**, ortak yayın, Üniversite Kitabevi, [1940?], Sertel Matbaası, İstanbul 1940, 474 s.
- Millî Matem ve Üniversite**, Kenan Basımevi, [Y.y. : yayl.y.], 1938, iv s.
- “Sovyet Rusya-Türk Notaları Aydınlığında Türk Boğazları”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 14, S. 1-2, Yıl 1948, s. 3-23.
- Sulhde ve Harbde Hukûk-ı Düvel**, Erkân-ı Harbiyye Mektebi Matbaası, İstanbul 1339/1923, 10+375 s.
- Tanzîmâtın Hârici Siyâseti**, Marifet Matbaası, İstanbul 1940, 48 s.
- Tarihçe-i Harem-i Şerif-i Kudsi**, Matbaat-ü Darü'l-Eytâmü's-Suriye, Kudüs [t.y.]. 12 s.
- Türk Boğazları**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1948, 134 s.

-Üniversitenin Yedinci Yıl Açılış Nutku, Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, İstanbul 1940, x. s.

Çeviri eserleri arasında;

-Hukûk-ı Umûmiyye-i Düvel (Giriş ve 4 Kısım), (Prof. Henry Bonfils ve Pauf Fouchille'den tercüme; Ahmed Selâhaddin & Mehmed Cemil), Matbaa-i Jirayir-Keteon & Mürettibin-i Osmaniye Matbaası, İstanbul 1325/1909, 398 s.

Gürsoy ŞAHİN

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BEO, 4340 - 325457, H-12-04-1333.

BEO, 4538-340288, H-05-01-1337.

BEO, 4564/342283, H-06-07-1337.

BEO, 4606/345447, H-27-03-1338.

DH.SAİDd., 106/475, H-29-12-1295.

DH.ŞFR, 553/63 (7 Mayıs 1333).

DH.ŞFR. 50/130, H-13-04-1333.

İ.EV., 59/2, H-07-09-1332.

T.C. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30-1-0-0 / 53 - 314 - 12, 16.05.1947.

BCA, 30-10-0-0/133 - 955 - 12, 20.09.1940.

BCA, 30-10-0-0/77 - 509 - 7, 10, Dosya Ek : 78, (11.11.1949).

BCA, 490-1-0-0 / 575 - 2287 - 4, 22.06.1949.

TBMM Arşivi

TBMM Sicil Dosyası; Cemil BİLSEL (Samsun) Türkiye Büyük Millet Meclisi - 7. Dönem Milletvekili, Hal Tercümesi, Sicil No 1304, Muamelat Defter No: 659.

Araştırma-İnceleme Eserler

AKTÜRK, Sıraç, "Tanzimat Sonrası Osmanlı Devleti'nde Kazâ Yönetimi: Çankırı Örneği (1839-1914)", **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl 10, S 25, Ocak 2021, s. 723-751.

BAKAN, Mustafa, **İşgalden Kurtarılan Batum`da Osmanlı yönetiminin kurulması (14 Nisan 1918-30 Ekim 1918)**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun 2004.

BİNARK, İsmet, **Türk Parlamento Tarihi TBMM - VII. Dönem (8 mart 1943- 5 Ağustos 1946)**, C. 1, TBMM Kültür,

Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No.: 133.

ÇANKAYA, Ali, **Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları ile Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyelileri: Mülkiye Şeref Kitabı**, C. II, 1968, Siyasal Bilimler Fakültesi Yayını, Ankara 1969. s. 963-965.

ÇUFALI, Mustafa, **Türk Parlamento Tarihi VIII. Dönem (1946-1950) I. Cilt: Döneme Genel Bakış, Yasama Faaliyetleri ve Parlamento Kararları**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 146, 2012.

ÇUFALI, Mustafa, **Türk Parlamento Tarihi VIII. Dönem (1946-1950) II. Cilt: Denetim Faaliyetleri ve Dış İlişkiler**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 146, 2012.

ÇUFALI, Mustafa, **Türk Parlamento Tarihi VIII. Dönem (1946-1950) III. Cilt: Milletvekilleri Özgeçmişleri**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 146, 2012.

SARI, Mustafa, **Türkiye-Kafkasya İlişkilerinde Batum (1917-1921)**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya 2010.

YILMAZ, Harun, "Osmanlı Son Döneminde Medreselerin Islahı ve Panislamizm Tartışmaları Bağlamında Bir Medrese: Kudüs Selâhaddîn-i Eyyûbî Külliye-i İslâmiyyesi ve Külliye Talimatnamesi", **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S 51, Aralık 2016, ss. 79-113.

YILMAZ, Nurullah, "Eş-şeyh 'Alî Er-Rîmâvî'nin Kudüs Ziyareti Esnasında Enver Paşa'ya İthaf Ettiği İki Medhiyesi", **Uluslararası Kudüs'te Osmanlı İzleri Sempozyumu (30-31 Ekim 2021) Bildiriler Kitabı**, Editörler: Sema Çelem - Hatice Avcı, Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi Yayınları, Ankara 2022, s. 88-101.

Metin Görseli

TBMM Albümü (1920-2010), C. 1, 1920-1950, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Ankara 2010.

07/06/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-cemil-bilsel-1878-1949/?pdf=6140> adresinden erişilmiştir